

Kako že pravi slogan reklame za pričakovano publikacijo National geographica? Lepota je v očeh opazovalca ... Priznam, lep je pogled Marte Košuta. Ponuja ga drugim, a ne kot zrcalni odsev svojega sveta, ampak kot objektivno resničnost. Nekateri ga bodo celo tako razumeli – in ga posredovali tudi drugim. Življenje mita začenja nov ciklični krog ...

Janja Žagar

Mikhailov, Nikolai: *Mythologia Slovenica: poskus rekonstrukcije slovenskega pogankega izročila*. Trst: Mladika, 2002, 140 str., povzetki v nemščini, italijanščini in ruščini. 645

Knjiga Nikolaia Mikhailova je plod avtorjevih znanstvenih raziskav na področju slovanske in slovenske ter baltske mitologije v zadnjih desetih letih. Njegov namen je bil poiskati elemente slovenskega ljudskega izročila, ki bi utemeljevali arhaičnost slovenske poganke tradicije ter njeno povezanost z drugimi slovanskimi in neslovanskimi izročili – in, kot piše avtor, rezultati so bili večji od njegovih začetnih pričakovanj.

V prvem poglavju z naslovom “Baltoslovanska mitologija – baltska in slovanska mitologija – slovenska mitologija, Nekaj terminoloških opomb” avtor na kratko predstavi sodobno stanje discipline, ki jo imenuje “baltoslovanska mitologija”. Poglavje vsebuje tri dele. Prvi del je teoretično-terminološki. V njem pojasnjuje oz. utemeljuje predvsem strokovne termine, kot so mitologija, slovenska mitologija, baltoslovanska mitologija. Zaradi spornosti obstoja baltskih in slovanskih mitov kot takih so se mnogi avtorji odločili za druge možnosti (mitopoetično izročilo, duhovna kultura itd.), a Mikhailov vendarle ohranja termin mitologija, ki mu v tem kontekstu pomeni po eni strani “pogansko predkrščansko religijo teh narodov in vse relikte ter ostanke tega poganstva, ki so se ohranili do danes v različnih, pogosto zelo modificiranih oblikah (v folklori, v šegah, pa tudi v jeziku)”, na drugi strani pa tudi znanstveno disciplino, ki obravnava gradivo, povezano z baltskim in slovanskim poganstvom (str. 18). Obenem je to podpoglavje tudi nekakšna apologija mitoloških raziskav, ki se v današnjem odnosu nekaterih smeri znanosti do tovrstnih raziskav v resnici ne zdi odveč.

V drugem delu knjige najprej na kratko navede temeljne podatke o baltski in slovanski mitološki tradiciji: našteje glavne prvotne vire, razvoj raziskav na tem področju, najpomembnejše raziskovalce in smeri raziskovanja ter podrobneje opiše najnovejšo metodo rekonstrukcije baltoslovanske mitologije ruskih znanstvenikov Ivanova in Toporova in njune temeljne izsledke o glavnem mitu, tj. o boju med gromovnikom in njegovim nasprotnikom, htonskim božanstvom.

Zatem preide v tretji del knjige, kjer predstavi nekatere svoje rekonstrukcije slovenske mitologije v kontekstu baltoslovanske. Tudi tu najprej prikaže zgodovino

raziskav: najprej predstavi vse dosedanje raziskovalce in zbiralce folklorne (in lingvističnega) gradiva, na podlagi katerega je taka rekonstrukcija sploh mogoča, ter opozori na nekatere paralele med slovensko in slovansko ter baltsko tradicijo. Tak primer je Kresnik, ki ga interpretira za slovensko različico boga groma Peruna, sama vsebinska struktura bajk o Kresniku pa se po njegovem mnenju prekriva s shemo rekonstruiranega slovanskega glavnega mita: njegov nasprotnik mu krađe živino, ženo, sestro, nevesto ipd., on ga napada s kladivom, strelo, bliskom ter na koncu osvobodi žrtev htonskega nasprotnika. Navadno po bitki dežuje ali pada zlata pšenica. Atributi Kresnika po Mikhailovu popolnoma sovpadajo z lastnostmi Gromovnika (strela, dež, kladivo, blisk, grom), htonsko božanstvo lahko ustreza prvotnemu Velesu, ki je med drugim tudi bog živine, zato poskuša krasti Kresniku prav čredo ali krave.

Naslednji paraleli se nanašata na Kurenta in prusko božanstvo Curcho, o čemer je že pisal jezikoslovec F. Bezljaj, na paralelo med pruskim praznikom *kresze*, ki ga omenjajo trije viri iz 15. stoletja, ter slovenskim kresom, kresovanjem na predvečer 24. junija. Vsakemu od teh motivov posveti Mikhailov posebno poglavje, v katerem vsako od svojih trditev tudi podrobneje razloži in utemelji. Poleg tega omenja še nekatere druge domnevne mitološke, arheološke, lingvistične in folklorne paralele med slovensko in slovansko oz. baltoslovansko tradicijo.

Sledita še poglavji o latinskem traktatu lužiškega pisatelja Michaela Frenzla o slovanskih malikih ter traktatu, ki ga je napisal njegov sorodnik, Abraham Fren(t)zel, in sicer o baltoslovanskem in baltolužiškem panteonu. Na koncu knjige sledi še poglavje "Slovanski mit" v zahodnoevropskem "modelu sveta", ki nas prenese v sodobnost: piše namreč o predstavi, ki jo imajo na Zahodu o Slovanih, oz. kot piše Mikhailov, o "slovanskem mitu v italijanski verziji".

Kot dodatek knjigi je priložena še celotna bibliografija o slovanski mitologiji.

Knjiga Nikolaja Mikhailova je za slovenskega bralca brez dvoma zelo dobrodošla predvsem kot jedrnat povzetek bistvenega védenja o (primerjalni) (balto-)slovanski mitologiji – o temeljnih podatkih, ki jih o njej imamo, in o tem, kar je bilo doslej storjenega na tem področju znanosti. Zanimiva je tudi zaradi poglavij, v katerih avtor slovensko mitologijo povezuje z baltoslovansko, oz. jo umešča v kontekst baltoslovanske mitologije – tu naj omenim predvsem njegovo hipotezo o paraleli med Kresnikom in Perunom oz. izročilom o Kresniku in rekonstruiranim glavnim mitom Slovanov. Knjigo odlikujeta preprost in jasen jezik, jasna in jedrnata predstavitev, kar jo bo gotovo približalo marsikateremu bralcu. Malce moteča so morda pogosta ponavljanja istih misli, ki so verjetno posledica tega, da se avtor, kot v uvodu sam priznava, opira na že izvedene in deloma objavljene raziskave. Čeprav obenem zatrjuje, da "knjiga ne predstavlja zbornika člankov, temveč zaključeno celoto, saj so vsa poglavja tematsko povezana med seboj" (str. 12), je vendarle čutiti, da gre za knjigo, ki je bila nekako "sestavljena" skupaj naknadno, na podlagi prejšnjih člankov. S tem dejstvom samim po sebi seveda ni prav nič narobe, le malce bolj skrbno bi bilo potrebno črtati misli, ki so bile že izrečene, ali pa jih navezati na že navedene formulacije.

Poleg ponavljanj malce različno formuliranih, a v bistvu istih misli, se zdi sporna tudi vključitev zadnjih treh poglavij, od katerih zadnje sicer pripomore k aktualnosti, v bistvu pa nobeno od njih zares ne sodi v koncept knjige. Škoda tudi, da Mikhailov v to delo, ki je izšlo leta 2002, ni vključil nekaterih knjig in razprav s področja slovanske mitologije, ki so izšle v zadnjih letih. Tako v poglavju o Kresniku ne omenja Šmitkovih razprav o kresniku, ki jih, resnici na ljubo, le kot skopo referenco omeni tri poglavja kasneje (na strani 94). Nikjer tudi ne zasledimo knjige Vitomirja Belaja Hod kroz godinu, ki je v tem kontekstu skoraj ne bi smel prezreti, kljub temu, da se primarno naslanja na hrvaško izročilo.

Pomisleke bi lahko imeli tudi k njegovi tezi o evoluciji Perun – Kresnik – sv. Jurij, a na tem mestu za širšo diskusijo ni prostora. Mikhailov med drugim navaja kot dokaz za to trditev prav izročilo o sv. Juriju kot volčjem pastirju (str. 70) – nasprotno moja raziskava vseslovanskega in evropskega izročila o volčjem pastirju (Mirjam Mencej, Gospodar volkov v slovanski mitologiji, Županičeva knjižnica, Ljubljana 2001), tudi v kontekstu raziskav slovanske mitologije, takih sklepov ne potrjuje: izročilo o gospodarju volkov se je izkazalo za najverjetneje živinorejsko različico mita o plodnostnem božanstvu Juriju, ki pa ga ni mogoče enačiti s Perunom. Toda različna mnenja so seveda lahko vedno predmet diskusije.

Vsekakor so vsi očitki, ki bi jih lahko namenili knjigi, manj pomembni in v glavnem površinske narave. Avtorja v tem delu spoznamo kot poglobljenega poznavalca baltoslovanske mitologije in z njo povezane problematike, knjiga sama pa je pomemben prispevek k seriji publikacij o mitološki problematiki, ki so v zadnjih letih izšle v slovenščini.

Mirjam Mencej

Fikfak, Jurij, Gačnik, Aleš, Križnar, Naško, Ložar - Podlogar, Helena (ur.): O pustu, maskah in maskiranju: razprave in gradiva. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2003, 348 str., ilustr. (Opera ethnologica slovenica)

Kaže, da pust, maske in maskiranje postajajo v zadnjem času pomembna tema zanimanja vse večjega kroga ljudi. Dejstvo pravzaprav ne preseneča, saj fenomen karnevalizacije, gledano širše in globalno, vleče danes po eni strani zaradi svojega komercialnega efekta, po drugi pa je zanimiv še zaradi cele vrste drugih vidikov: kulturnih, socialnih, združevalnih, identifikacijskih ... In ker so tehnične možnosti kvalitetnega terenskega beleženja in dokumentiranja (foto, video posnetki, zvočno snemanje, shranjevanje gradiva na CD romih ...) danes pravzaprav dosegljive vsakomur, sorazmerno enostavno pa je tudi objavljjanje, predstavljanje, dokumentiranje in komentiranje gradiva (npr. na spletnih straneh), so v samem pristopu tako rekoč izenačeni strokovnjaki in ljubitelji. S tem pa je odprta tudi pot svobodnemu razmišljanju, asociiranju in interpretiranju videnega (in nemalokdaj nestrokovnjaku prikritega) dogajanja na terenu. »Zaščitenno področje«, ki ga je več desetletij obvladoval predvsem *Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU* in ki